

CSENDES LÁSZLÓ

A KORONA REJTEKHELYE 1849—1853 KÖZÖTT

A magyar királyi korona és a koronázási ékszerek több mint harminc évi távollét után 1978. január 6-án ismét visszakerültek Budapestre.

Köztudott, hogy a sok viszontagságot látott korona történetének — megannyi tudományos feldolgozás ellenére — még napjainkban is számos ismeretlen, vagy alig ismert részlete van. II. Szolimán például mint ajándékot küldte Szapolyai Jánosnak, volt már szimbólum is, a király nélküli királyság jelképe, legutóbb pedig hadizsákmányként töltött több mint 30 évet távol az országtól.

Szeptember 8-án volt 125 éve, hogy az 1848—49-es szabadságharc leverését követően eltűnt korona és koronázási ékszerek megtalálásának hírért szétröpítette a távirta. „Egy hadi gőzöst Orsovára küldtek, s a csakhamar megérkezett nemzeti kincsek elé nagy számmal sereglett üdvözlő közönség Pestről s az ország többi vidékéről. ... Budára felvitték s nagy ünnepélyességekkel Szt. István kápolnájában elhelyezték, 3 napig közszemlére kitéve.”

1848-ban a koronát a Honvédelmi Bizottmány döntése alapján Debrecenbe szállították, hogy amíg a kormány Pestre vissza nem költözik, ott őrizzék. További útja Orsováig vezetett.

1849-ben Szegedre került, ahonnan Nagyváradra, később Aradra vitték. A temesvári csata elvesztése után Szemere Bertalan Lugosra, Karánsebesre, majd menekültében Orsovára vitte a koronát.

Házmán Ferenc — a korona Orsovánál történt elrejtésének utolsó szemtanúja — hagyatékában egy becses kéziratra találtak. Házmán, Kornél fiának, lediktálta a korona elásatásának hiteles történetét:

„1849. augusztus 12-én érkeztem Orsovára és az ottani vendéglőbe szállottam.

Tudatom, hogy ha Kossuth Lajos kormányzó nem is, Szemere Bertalan és gróf Batthyány Kázmér miniszterek minden esetre Orsovára jönnek.

Augusztus 15-én Szemere Bertalan megérkezett Orsovára s a vendéglőbe szállott...

Szemere Bertalan közlé velem, hogy egy ládája van tele okiratokkal, melyek a szabadságharcz előzményeire és lefolyására vonatkoznak és alapját fogják képezni azon történelmi munkának, melyet megírni szándékozik, miért azon ládát ideiglen is biztonságba helyezni kívánja. Ezt eszközlésbe is vette és úgy hajtotta végre, hogy Lóródi Eduard, Grimm és miután magam részt venni nem akartam, egy negyediknek segítségével (ki, miután a kérdezést kerülni akartam, Hajnik Pál vagy Lewerth lehetett) az augusztus 17-ik és 18-ik közötti éjjel a vendéglőtől nem távol eső elhagyott ház egyik szobájában elásta.

Augusztus 18-ikának reggelén Lóródi beszólt hozzám, felszólítván, hogy kísérjem el. Elvezetett azon házhoz, melyet nem ismerte, mondván, hogy ott ásták el a fontos irományokat tartalmazó ládát, melyről én már akkor tudtam, hogy a koronát és a koronázás jelvényeit tartalmazza...

Visszatérve, Szemerével találkoztam és figyelmeztettem, hogy a rejték hely nem kellő számítással volt megválasztva, a hová oly kincs, mely az országé, el vala rejtendő.

Szemere megkomolyodott. »Tudom, — úgy mond, — mire célozol; elég aggodalmam volt már e ládával. Republikánus létemre tartalmát úgy is nagyra már nem becsülhetem, darabokra töröm s a Duna mélyébe süllyeszttem.«

Erre azt válaszoltam: »Most és itt politikai érzésekről és véleményekről nem

lehet szó: e láda tartalma a nemzeté. Mit és miként fog nemzetünk határozni a jövőben, nem tudhatjuk; de bármiként fejleszse sorsát az idő, jöhet alkalom, a mikor ezen kincs hidat és zálogot képezhet oly kiegyezésre, melyet maga megnyugtatósára felhasználhat, mert Szent István koronája az ország történelmében mindig fontos és nagy szerepet vitt és én annak megsemmisítését szerencsétlenségnek tartanám.»

Miután Szemere szándékához még mindig ragaszkodott, figyelmeztettem, hogy számosan vannak itt, kikről felteszem, hogy velem együtt annak végrehajtását akadályozni fognak...

»Am legyen, — mondá Szemere, — de már most e ládát azonnal biztosítani kell.« Ennek következtében Lóródival helyet kerestünk, lehetőleg olyat, a melyre a kulturális fejlemények és változások nem terjednek. Választásunk azon területre esett, a melyen ma a korona-kápolna áll, és azonnal hozzáfogtunk a végrehajtáshoz.

Augusztus 18. és 19-ike közti éjjel a láda közbejöttem nélkül a már említett helyről ki lévén emelve, Szemere kocsijára tételtett és a vendéglő udvarán, a kocsii ülését képezve, Augusztus 20-áig észrevétlenül megmaradt.

Időközben néhány munka-szerszámot szerezvén, gondoskodni kellett, hogy még a kocsinak szüksége is elhárítás-sék.

A vendéglőben levő számos menekvő között volt Egressy Gábor is, kinek négy lova lévén, azokat eladni szándékozott. Beszéltem vele, hogy talán Szemere hajlandó lehet azokat megvenni, mire felkértem, hogy azokat 20-án reggel próbára nekem átengedje.

20-án reggel én a kocsii hajtását vállalván magamra, Szemere és Lóródi felugrottunk a kocsira és a vendéglő kapuján gyorsan kihajtottunk. Grimmet a városan kívül a kocsira felvettük és a kitérített helyre jutottunk.

Meggyőződést szerezvén arról, hogy észrevétlenül a munkához foghatunk, kiástuk a mélyedést és a nehéz ládát beillesztettük. A porhanyó földet fölötte kiegyenlítetttem és az ott talált növényekkel és száraz ágacskákkal elleptem azon módon, mint az a körülfekvő területen is észrevehető volt, úgy, hogy midőn széjjel ment figyelőársaimat visszahívtam, azok egyhangúlag elismerték, hogy ásatásnak, vagy földszínváltozásnak nyomát sem látják.

A munka így be lévén fejezve, egymásnak ünnepélyes fogadást tettünk, hogy arról, a mit itt végrehajtottunk, valamint a helyről, a hol az történt,

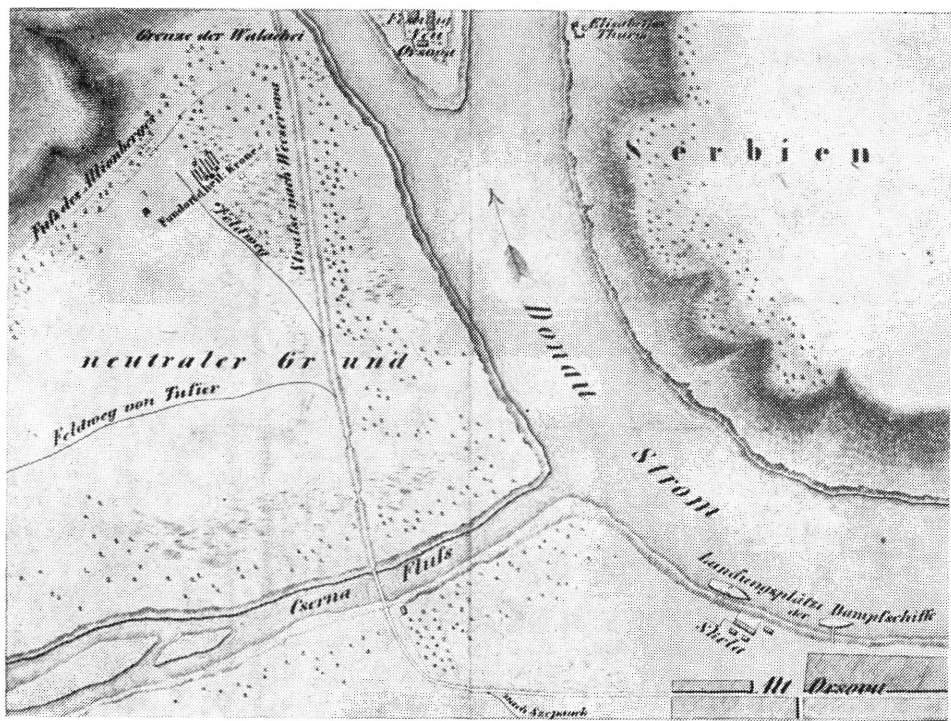
senkinek sem szóval, sem írásban közlést nem teendünk, és ha közülünk egy, vagy több elhalna, az életben maradt gondoskodni fog oly jellemes férfiról, kinek a helyet jelezheti, azon ünnepélyes ígéret iránt, hogy ő e titok fentartásáról lelkiismeretesen fog gondoskodni, addig, míg a nemzet alkotmányos önkormányzását visszanyerendi.

A munka-eszközöket a közellevő iszapos patakban elsüllyesztvén, a vendéglőbe visszahajtottunk, a honnan, mint emlékszem, augusztus 24-én az országúton elhaladva, az akkor még oláh, illetőleg török földre léptünk.” (Vasárnapi Újság, 1894. 16. sz.)

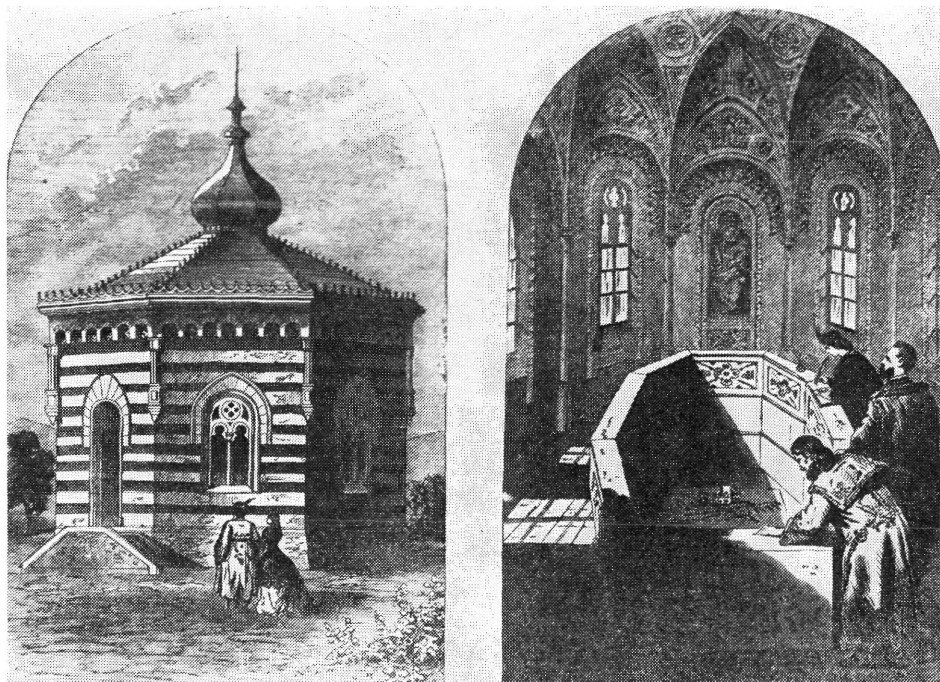
A korona megfelelő helyre történő elrejtését szorgalmazó és segítő Házmán Ferenc az első felelős magyar miniszterium belügyminiszteriumában a városi ügyek vezetésével megbízott osztályfőnök, majd államtitkár (Szemere Bertalannak, a későbbi miniszterelnöknek a jobbkeze) volt.

Házmán tizenkilenc évig tűrte a számkivetés nyomorát, előbb Törökországba, majd Amerikába ment. 1867-ben visszatért, s csakhamar mint Buda város polgármestere folytatta közeleti munkásságát, ugyanazon a városházán ahonnan két évtizeddel korábban távozni kényszerült. (Házmán volt Buda városának utolsó polgármestere.)

A szabadságharc vezéralakjainak a politikai élettől történt visszavonulása és a korona eltűnése számos megalapozatlan hír, mendemonda születését idézte elő. A korabeli Vasárnapi Újság úgy írt: „Aggódott miatta a nemzet, de különösen aggódott a kormány, mely a legkorlátlanabb önkényuralom kellő közepette is sajnósan érezte a nemzeti kincs hiányát.” Karger Titus cs. kir. őrnagy megbízást kapott Bécsben, hogy az ország határai közt — nem ok nélkül — gyanított koronát keresse meg. Hosszas kutatás (4 év) után arra a következtetésre jutott, hogy a kincsnek valahol Orsova környékén kell lennie. Mint egy korabeli lap feljegyzi: „1853 július és augusztusban szakadatlanul folytatott sikertelen kutatások után egyszer azt vette észre, hogy az Allion liget egy rejtett zugában egy facsoport galyai levágva, a fák pedig megkarcolva és sudaraikon mesterséges jelek vannak. Észrevette továbbá, hogy a letördelt galyak megvannak a bokrok között, a földön pedig csinos órakulesot talált, miből azt lehetett gyanítani, hogy a galyákat nem közönséges emberek tördelték le... Szeptember 8-án reggeli 1/4 9 órakor egy munkás érczet hallott kapája alatt megkon-

Az 1853-as térkép a korona megtalálási helyéről

A „Koronakápolna” látképe és belső tere

dulni. A koronázási jelvényeket magában foglaló vasszekrény volt az.”

A ládát felnyitván megbizonyosodtak arról, hogy valóban a koronázási ékszerekre bukkantak. Amint később írásban is rögzítették, néhány elmállott okmány kivételével minden hiánytalanul, különösebb rongálódás nélkül került elő. „Azon helyen pedig, hol négy egész évig elásva voltak, 1857-ben Ő Felsége parancsára kápolnát építettek, bizanci modorban, kupolás nyolczszög alakban. Az épületnek ajtaja s ablakai is kúpalakúak, s az egész vörösre zománczolt téglából van. Belől fél öl magas márvány korlátok közé foglalt mélységben latin felirat s a jelvények rajza jelöli azon helyet, hol ezek elásva voltak...”

1791-ben Ausztria és Törökország kölcsönösen semlegesnek nyilvánított mintegy 2400 négyszögölnyi területet a Cserna és Bachna patakok között. (A térképen „Neutraler Grund”). Ez a terület őrizte később négy éven át a féltve rejtett, majd sokáig keresett kincset, a hatalom birtokosának jelvényét, a törvényes koronázás egyik lényeges kellékét.

A „neutraler Grund”-ról, (semleges terület) a korona megtalálási helyéről még az évben térkép jelent meg „Fundort d. heil. Krone” (A Szent Korona lelőhelye) címmel.

A Cserna Dunába torkolltától mintegy 800—1000 méterre északkeletre, az Allion-hegy lábánál levő terület volt a korona rejtékhelye 1849—1853 között. Az 1853-ban megjelent térkép szokatlanul kelet—nyugati tájolású, pedig ekkor már általános volt a „fent észak — lent dél” tájolású ábrázolás. Érthetetlen, hogy mi készítette a rajzoló, illetve a kiadót ilyen „kivágatra”, annál is inkább, mert a környéket nem ismerőnek — az első pillanatban — feltűnik, hogy a Duna folyásirányát jelző nyíl felfelé mutat. Helyes tájolás esetén, ugyanezen nagyságban, a terület részletesebb és azonosíthatóbb bemutatására kerülhetett volna sor. Hiányzik a lépték mértéke és a tájolás jele is, így a méretarányra, a keresett hely pontos földrajzi helyére csak becslés útján következtethetünk. Ezt követően az 1865-ben készült részletes (1:25 000 méretarányú) térképen viszont a vizsgált térségben már kápolna jelkulesi jele és „Kronkapell” felirat olvasható.

A korabeli kiadás egyik példánya a közelmúltban került a Hadtörténelmi Térképtár gyűjteményébe id. Fischer István hagyatékából. A térkép, hiányosságainak ellenére, az eseményt, illetve helyszínt megőrkítő fontos dokumentum, történelmi és térképtörténeti vonatkozásban egyaránt.